

hronika

KA REFORMI OBRAZOVANJA

Povodom objavljanja »Idejnih osnova socijalističkog preobražaja vaspitanja i obrazovanja«

Posle rata, a naročito tokom poslednje decenije i po, u našoj zemlji posećena je velika pažnja institucionalnim problemima obrazovanja. Pristupalo im se sa dva osnovna polazna stanovišta. S jedne strane, to je klasični, normativni, pedagoški pristup, zasnovan na etičkim principima. Nasuprotno tome, javlja se ekonomistički pristup, često povezan sa pojednostavljeno i volontaristički shvaćenim naučno-tehnološkim napretkom. Poslednjih godina primetna su nastojanja za prevazilaženjem jednostranosti ovog pristupa, mada u pedagoškoj teoriji još uvek dominira prvi, a u nekim rešenjima drugi, dok je sama praksa obrazovanja često sklona očuvanju starih obrazaca. Same *Idejne osnove* predstavljaju nov kvalitativni korak u prevazilaženju tih jednostavnosti i u oblikovanju tog preobražaja.

Dosadašnji rezultati i današnje stanje — Naš obrazovni sistem reformisan je posle oslobođenja više puta, sa znatnim uspehom. Najznačajniji rezultat dosadašnjeg preobražaja obrazovanja svakako predstavlja jedinstvena, opštobrazovna i opštobevezna osmogodišnja osnovna škola, uobičajena reformom od 1958., što su *Idejne osnove* posebno istakle. Istina, ona nije sasvim jedinstvena, što ne mora biti nedostatak ako je reč o prilagodavanju lokalnim uslovima: međutim, često je posredi i značajna razlika u nivou, kvalitetu i sadržaju obrazovanja. Teško bi se moglo reći da ta škola u podjednakoj meri ostvaruje sve nade koje su u nju položane. Nijedna reforma, naravno, nije nikada u svim svojim detaljima, ali možemo, kao naročito krupan nedostatak da podvučemo to što se tu pojačano izražile nejednakosti u obrazovanju, odnosno društvene nejednakosti među ljudima koji žive u različitim regionima. Pored toga što ta škola nije sasvim jedinstvena u pogledu obrazovnog sadržaja i nivoa, nije ni opšta: nju završava manje od dve trećine svake generacije.

Drugi krupan rezultat proteklog perioda ogleda se u snažnoj ekspanziji obrazovanja. (Istina, to je pojava svojstvena mnogim zemljama savremenog sveta.) Tako je učeće redovnih studenata u ukupnom stanovištu poraslo od 1953/54. do 1969/70. za 2,7 puta, a učeće učenika drugostepeniških škola za 2,35 puta. Izvestan napredak ostvaren je i na nekim drugim poljima, ali je on takav da bismo ga, u odnosu na potrebe, mogli pomenuti i na drugoj strani medalje: to su povećanja »proizvodnosti« obrazovanja (broj diplomiranih), razvoj obrazovanja odraslih, nивeliranje sadržaja obrazovanja, strukturalne promene u srednjem i visokom obrazovanju, primena dostignuća moderne tehnologije obrazovanja i dr. Najzad, valja pomenuti velike uspehe u razvoju nastave na jezicima narodnosti.

Potrebe i mogućnosti daljeg preobražaja — Društvene potrebe i mogućnosti preobražaja obrazovanja u nas treba posmatrati u svetu humanizacije društva, njegovog demokratskog razvoja (legalizacije socijalnih šansi ljudi) i u svetu njegovog materijalnog razvoja. Zanemarivanje ovog poslednjeg (spekulativni pedagoški normativi) vodi razdvajaju obrazovanju od dru-

štveno-ekonomskog razvoja i njegovih zakonitosti, a zanemarivanje demokratskog razvoja (kratkovidni vulgarni ekonomizam) šeti samom ekonomskom razvoju, usko usmerava mlade ljude za određena, trenutno potrebna zanimanja, koja sve promenljivija struktura rada prevazilazi, a posebno su štetne njegove društvene posledice.

U teoriji obrazovanja, ovaj kompleksni prilaz već je prevagnuo — mada se još uvek različito shvata. No problem se, kao i u drugim oblastima, svodi na analitičku primenu, što se ponekad simplistički nastoji da prikazuje kao tehnička stvar, mada je reč o nizu složenih koraka i društvenih procesa.

Ono što želimo ovde posebno da naglasimo jeste to da spoj humanih mogućnosti obrazovanja (oličenih u opštem obrazovanju, umetničkom izražavanju, slobodnom razvoju kooperativnih dispozicija ličnosti) sa potrebama razvoja rada nije više puka misaona konstrukcija, već jedna od realnih mogućnosti svojstvenih savremenom razvoju proizvodnih snaga društva.

U perspektivi sjedinjavanja socijalističkih demokratskih humanih i materijalno-razvojnih mogućnosti i potreba, otvara se nekoliko važnih problema, od kojih su neki zajednički svim stepenima obrazovanja, dok su drugi specifični za pojedine od njih.

Među opšte probleme spada pitanje predmetno-programskog sadržaja i društvenog karaktera nastave i obrazovanja u celini. Neophodno je naglasak preneti sa memorizacije na razvoj samostalnog, kritičkog i uopštavajućeg načina mišljenja, što ne znači da ubuduće neće biti potrebno učiti, sticati znanje o pojedinim činjenicama iz pojedinih naučnih disciplina i oblasti, već da to treba da prestane da bude jedini ili glavni elemenat obrazovanja. To je, na nivou pedagoške doktrine, otkriveno već odavno (J. Komenski u XVII veku), no zahtevi predindustrijskog i ranoindustrijskog kapitalističkog društva nisu postavljeni na pitanje na društvenom nivou, već su naglašavali ulogu obrazovanja u održanju društvenog i ideološkog poretku. Pobedi ovih ideja suportstavlja se tradicionalizam svojstvenom sa-mom obrazovanju.

S tim je u vezi društvena strana obrazovnog procesa, aktivna stvaralačka uloga učenika i studenata kao subjekata i prevladavanje hijerarhijskih i autoritativnih odnosa u vaspitno-obrazovnom procesu, što *Idejne osnove* naglašavaju. U tom sklopu marksistička orientacija mora da provejava kroz sve sastavne delove obrazovnog procesa i koji je povezan sa strukom.

Veći značaj treba da dobiju znanja u opštim svojstvima tehnike i njenom savremenom društvenom značaju, saznanja o društву, kao i sadržajnije umetničko ispoljavanje mladog čoveka u obrazovnom procesu, razvoj kolektivnog rada i sposobnost za saradnju (što zahteva sasvim drugačiji raspored predmeta, u šta ovde nećemo ulla-ziti).

Tu je reč o načinu mišljenja koje prevazilazi negativnu podelu na apologetiku i negatorsku kritiku. Novo obrazovanje mora da sadrži praktičan rad, što je bitan elemenat marksističkog shvatanja obrazovanja (K. Marks, N. Krupska) i što je u idejnim osnovama reformisano. Dosada je taj rad bio ponekad shvaćen kao zanatski, ranoindustrijski primitivan rad (zbog toga što su naša preduzeća bila na niskom nivou materijalnog razvoja, a školske radionice još na nižem), ili kao opštetehničko obrazovanje koje je bilo više teoretskog nego praktičnog karaktera. Savremeni rad mladih koji se obrazuju mora ih sposobljavati za rad sutrašnjice: za timski, kooperativni rad, često istraživačke, nadzorne i projektantske prirode, gde dolaze do izražaja imaginacija i stvaralaštvo. No, ne smemo se zanosisi jedino tendencijama konačno tehničkog razvoja, već imajući uvek na umu i empirijsku realnost, taj rad morao bi da sadrži i manuelni element. Tako bi obrazovanje ostvarilo svoj zadatak usadijanja kulture i usvajanja manuelnog rada kao nečeg svojstvenog svakom čoveku. Postojeći naš obrazov-

ni sistem je, naime, zadržao, naročito u drugostepenim školama, dualizam škola građanskog društva. Manuelni rad postoji u svom primitivnom vidu samo u školama za radnička zanimanja. Prevazilaženje tog dualizma je snažno akcentovano u *Idejnim osnovama*, što čini bitan element onog što se zove klasnim pristupom u obrazovanju.

Drugi krupan cilj kome bi trebalo prilagoditi institucionalno ustrojstvo obrazovanja jeste smanjenje društvenih nejednakosti.

Škola kao ustanova nije ni jedini činilac reprodukcije socijalističkih nejednakosti u obrazovanju. Deca se nalaze pod stalnim uticajem niza drugih društvenih činilaca: ona dele sudbinu svoje porodice, koja, i kada gubi svoj vaspitni uticaj, u smislu kontrole i usadijanja društvenih normi, ne gubi ga u pogledu prenošenja ekonomskih i kulturnih atributa svog položaja. U tom smislu, jedan od zadataka moralno bi bilo jačanje uticaja institucionalizovanih društvenih faktora vaspitanja i obrazovanja.

Nije dovoljno da se samo poveća broj časova (možda to čak nije ni dobro), nije reč o bilo kakvom razvoju obrazovanja. Ono što je potrebno da bi se pojačao uticaj institucionalizovanog obrazovanja jeste, pre svega, porast njegovog uticaja na one grupe dece i omladine do koje ono najmanje dopire, a koja su i inače pod nepovoljnim obrazovnim uticajima. U našem društву reč je o kulturno i ekonomski siromašnim kategorijama, iz geografski »udaljenih« (od gradskih centara), nerazvijenih seoskih područja. Naime, najslabije šanse za sticanje obrazovanja u nas imaju upravo kategorije seoske dece, naročito iz nerazvijenih područja. Sem toga, to su deca čiji se jedan ili oba roditelja često nalaze na radu u inostranstvu. Mere koje treba preduzeti raznovrsne su: s jedne strane, to mora biti više i bolje klasičnog obrazovanja, prevazilaženje prilika u kojima oni koji žive u gradu imaju ne samo bolje opšte kulturne i materijalne uslove, već imaju prednost u pogledu nastavnika i drugih institucionalizovanih obrazovnih činilaca. Takva akcija predstavlja visok stepen društvene solidarnosti i posebno, aktivno učeće samih nastavnika. Podesna primena nove obrazovne tehnologije, posebno televizije, mogla bi mnogo da učini za poboljšavanje obrazovanja u nerazvijenim područjima.

Ono za šta se zalažemo u pogledu demokratizacije obrazovanja jeste da društveno institucionalizovano i svesno usmeravano obrazovanje nadoknađuje barem deo onoga što drugi društveni, a obrazovno relevantni, uticaji i činioći socijalno neravnomerno raspoređuju, pre svega, da deca iz kulturno i ekonomski siromašnih sredina dobiju obimnije i bolje obrazovanje. To prepostavlja gušenje uskogrude sebičnosti.

Vrlo važan oblik socijalnih nejednakosti u obrazovanju jesu one među pokoljenjima: obrazovanost onih koji traže zapošljavanje kod nas je za preko šest godina veća od onih koji su već zaposleni. Linearno produlžavanje obrazovanja omladine još bi povećalo ovu razliku. To je štetno po razvoj strukture rada (koja zahteva stalno viši nivo znanja i često promenu specijalizacije, što postojeća struktura zaposlenih ne može pratiti), po razvoj odnosa među generacijama i po sudbinu starije generacije: sve brže je dovodi u neravnopravan i društveno periferan položaj. U tom smislu se u *Idejnim osnovama* ističe veliki značaj razvoja permanentnog obrazovanja, koje bi postalo sastavni deo udruženog rada i deo prava zaposlenih po osnovu rada. Neki smatraju da bi trebalo ozbiljno razmislići o bližem povezivanju rada i obrazovanju u smislu da određeno vreme provedeno na radu буде uslov za uključivanje u postsekundarno obrazovanje.

Najzad, ima nekoliko pitanja koja su od šireg društvenog značaja, a koja se tiču pojedinih stepena obrazovanja. Kao što smo rekli, osmogodišnja škola je jedno od kruptih ostvarenja našeg posleratnog preobražaja obrazovanja. Mada ne zadovoljava u pogledu predmetno-programskog sadržaja i društvenog karaktera obrazovnog odnosa

(autoritarizam), što su nedostaci celokupnog sistema obrazovanja, ona je u osnovi dobro postavljena. Ona je opšteobrazovna, jedinstvena i opšteobavezna; nastoji da odgovori opštem minimum koji je postavio raniji društveni i ekonomski razvoj, a sada bi trebalo da bude opšta osnova za neko drugo opšte obrazovanje, uz prirodna unutrašnja prilagodavanja.

Na krupne, temeljne, probleme nailazi-mo na svim ostalim stepenima obrazovanja. Tu spada, na primer, institucionalizacija predškolskog obrazovanja i vaspitanja, koje je stvarno ostalo van sistema obrazovanja, a nema ni plana da se to izmeni. Njime je danas obuhvaćeno oko 8% dece, i to skoro isključivo iz gradskih područja, često ona koja uživaju i druge pogodnosti u pogledu obrazovanja. Takav obuhvat dece i institucionalni položaj tog stepena obrazovanja predstavlja značajan osnov budućih društvenih nejednakosti. Slično stoje stvari i sa tzv. produženim boravkom. Po tom pitanju, *Idejne osnove* po prvi put postavljaju zah-tev za uključivanje predškolskog obrazova-nja i vaspitanja u sistem vaspitanja i obrazovanja.

Sadašnja škola drugog stepena, svojom diferencijacijom u pogledu sadržaja obrazovanja, svojim ograničavanjem daljih životnih mogućnosti učenika, ne odgovara težnjama društvenog razvoja.

Socijalističko samoupravni i naučno-tehnološki razvoj našeg društva zahtevaju opšte i profesionalno obrazovanje više od osmogodišnjeg. Zato bi linearni nastavak sadašnjeg smera kretanja bio nezadovoljavajući. Materijalne mogućnosti društva još nisu takve da bi omogućile opšte srednje obrazovanje, mada bi, polazeći od nekih društvenih i naučnih postavki. O tome se posle jedne neuspele reforme (1966), brojnih rasprava sa različitim idejnim opredeljenjima, u *Idejnim osnovama* daje značajno rešenje: »Treba nastavnim planovima svima na početku usmerenog obrazovanja obezbediti zajedničku vaspitno-obrazovnu osnovu, koja obuhvata opšte kulturne, društveno-ekonomske, prirodno naučne i proizvodno tehničke sadržaje, sa politehničkom orien-tacijom. Na tu zajedničku vaspitno-obrazovnu osnovu se nadograđuje usmeren i elastično zasnovan sistem sadržaja trajanja i organizacije obrazovanja koji uvažava zahteve i promene u strukturi rada i osnovnim zanimanjima, kao i lične i društvene potrebe za permanentnim obrazovanjem.«

Problemi visokog obrazovanja su slični ovima. Onde bismo još posebno naveli da organizacija nastave i nauke, omeđena fakultetima, označava suviše krute granice za rad i studenata i nastavnika.

Da zaključimo, išćemanjem stava da obrazovanje u našem društvenom uredenju i razvojem proizvodnih snaga nije sektor globalnog društva udaljen i nezavisan od ostalih, niti je malo značajan, već naprotiv. U tome leži značaj svih gornjih problema i zadataka i drugih koji ovde nisu mogli da budu obrađeni.

Sergej Flere

LIKOVNI NOTES

(Izložbe u Salunu Tribine mladih u Novom Sadu, januar — februar, 1974).

Crteži i kolaži Vladimira Bogdanovića

Crteži i kolaži Vladimira Bogdanovića predstavljaju specifičan vid istraživanja izvesnih elemenata vizuelne materije. Suprotno isticanju iluzije i njenog prividnog značenja koje neminovno vodi zabludema viđenog, ovde su ostvarene slobodno transponovane vizije čistih, apstrahovanih odnosa oblika na jednoj, ničim unapred nedefinisanoj, površini. Tako, crtački opus (kolaži su potpuno podređeni crtežu) ovog umetnika dobija vrednost autonomne i specifične vrste kreativnog koji se samo kao vid likovnog uklapa u njegov heterogeni umetnički svet. U ovim radovima prepoznaće se isklju-

čivo likovni umetnik, crtač i, samo uslovno, slikar, dok Bogdanović-pesnik ostaje sa one druge strane ovog stvaranja.

Raspoređujući površine umetnik ostvara-ju čvrste oblike podvrgнуте unutrašnjim osećanjima ritma. Racionalnost postupka samo prividno navodi na pomisao da se radi o likovnom rešavanju površinā pridržava-njem zakona primenjenih umetnosti. Međutim, Bogdanović u taj, dobro savladani, postupak unosi istančano osećanje za transpo-ziciju ideja oplemenjujući i dajući život odabranim površinama. Njegov likovni jezik odlikuje se poznavanjem tehničkih mogućnosti postupka koji primenjuje, što nije momenat za sebe, već diskretna transkripcija određenih racionalno sagledanih rasplo-ženja i namera. Ovi radovi ne predstavljaju skice za eventualne buduće ozbiljnije kompozicije, a još manje pripreme za sito-stampu, već su samostalna, potpuno završena likovna dela jasne disciplinske određe-nosti. Ovi crteži i kolaži reprezentativno predstavljaju crtež kao samostalnu likovnu oblast, odvojenu od grafike (sa kojom ima samo prividnu sličnost), ali i od slikarstva (bez obzira na upotrebu kolaža), od koga se odvaja vrlo jasno i u nameri i likovnom pos-tupku.

Grafike Miroslava Arsića

Odlučivši se za kombinovanu grafičku tehniku (akvatinta — bakropis), Miroslav Arsić ostvaruje upečatljivu tehničku perfek-ciju primene i savladanosti grafičkog pos-tupka. Međutim, to je samo jedna, uslovno, vrlo bitna komponenta ovih radova, dok se druga, mnogo važnija, ogleda, kako je to primetio Branko Miljuš, u sposobnosti da grafiku »pretvori u igru, što mu pomaže da postigne sadržajnost izraza«. U ovim grafičkim listovima tematika je jasno određe-na, to je vid specifičnog potenciranja elemenata svakodnevnog života kroz niz simbola (nikom više potrebbi predmeti, brojevi, geometrijski oblici i, iznad svega, motocikli). Insistiranjem na ovoj vrsti žanra, on okreće događaj, neki više literarni smisao svakodnevnog života, u suprotnom pravcu predstavljajući predmete koji su ostali posle nekog, diskretnog naglašenog, događaja (*Opad, Posle trke*). Predmeti se pretvaraju i u znak višestrukog značenja od koga može početi neka nova radnja, drugičiji događaj, suprotan prethodnom (*Kaciga I, Znak I*). Ove grafike, u izvesnom smislu, predstavljaju ponovno vraćanje na, recimo, onaj anga-žovani vid barokne grafike Hogarta (*Put jednog hipika*). Upotrebo originalnog likovnog jezika i sredstava komuniciranja pu-bliske i svakodnevnih prizora, grafike Miroslava Arsića dobijaju naglašen karakter jet-kih komentara.

Ostvarena (nikako samo primenjena) kompozicija ovih grafičkih listova ima karakter ne variranja unapred nađenih odnosa u jednom programiranom sistemu uslovlj-enom zajedničkom temom, već predstavlja stalno iznenadenje u iznalaženju uvek druk-čijih odnosa. Takođe, kompozicija je pojednostavljena, ali i veoma čvrsto konstruisana, tako da predstavljeni oblici, gradien-ni najčešće sistemom konstruktivnih linija koje nikada nisu cilj već uvek sredstvo, imaju i autonomno značenje ali i vrednost bit-nih aktera. Činjenica da se javljaju različiti predmeti elementi ne uslovjava nepotrebno rasplinjavajuće, već se veštим ukla-panjima neutralnih oblika u slobodne me-duprostore ostvaruje kompaktna sadržajna masa. Elemenat variranja (postupnog traženja), koji je naročito naglašen u seriji pod nazivom *Motocikli*, pretvara se u kinetičku studiju (ne samo zbog usmerenog sim-bola motocikla) racionalnim razmeštanjem oblika, tonskim nijansiranjem površina na otisku, tako da svaki list predstavlja poseban događaj.

Kolaži Mirjane Stojanović-Maurits

Mirjana Stojanović-Maurits nema name-ru onih pionira kolaža (kubista) da ovoj te-hnicici dà značenje oštrog suprotstavljanja

tradicionalnom iluzionizmu slike. Međutim, iskustvo dadaista i nadrealista, koji su u kolažu nalazili mogućnost da slučajnim i neočekivanim suprotstavljanjima »izraze ap-surd ili mehanizam podsvesnih reakcija« ima kod ovog slikara već vidljivog uticaja. Samo, u ovom slučaju, ne radi se o bukvalnom korišćenju poznatih rešenja i mogućnosti likovne funkcionalnosti kolaža kao u-bedljivog i efektnog šoka, nego o neminovnosti usvajanja nadrealističke concepcije (ali ne i njene osnovne namere) neposred-nog beženja željenih vizuelnih momenata.

Neposrednu pobudu ovih kolaža pred-stavlja fotografija, ali se umesto poznatog sistema fotomontaže stvara nešto posve drugo. Razbijajući homogenost fotografije i po-stojeće jedinstva (sistem demontaže) slo-bođnim izborom elemenata iz niza fotograf-skih celina, ona stvara sasvim novu, ne-vezivnu vizuelnu realnost. Upotrebo linija, ponovo menja izgled i značenje oblika, pa ova naknadna likovna intervencija uz boje-nu osnovu daje kolažima karakterističnu no-tu uspeług spoja konfrontiranih, gotovih oblika i elemenata jednog u osnovi arabskog crteža.

Primenjenom metom razbijanja jedin-stva postojećih fotografija i slobođnom igrom iznova stvorenih oblika i naknadnih intervencija linijama i bojenim površinama, Mirjana Stojanović-Maurits ostvaruje dinamičnu kompoziciju celinu. Potpuno jasna i razrađena strategija (bez nadrealističkog automatizma i isključive slučajnosti karaktera postignutih efekata) suprotstavljanja oblikâ omogućava racionalnu kompoziciju razradu i nesmetano praćenje ritmova.

Crteži i grafike Draga Preloga

Polazeći od relativno uslovne namere beženja predela Austrije, poput onih romantičarskih slikara alpskih pejzaža, Drago Prelog, asistent Akademije likovnih umetnosti u Beču, ostvarice duhovitu likovnu celinu nonšalantno se poigravajući sa nekoliko osnovnih elemenata likovne forme. Postojanje navedenih konkretnih pobuda — brda, doline, tornjevi starih crkava — predstavlja, u stvari, samo, uslovno uvezvi, pretekst budućih, smelo koncipiranih crteža i grafika. Zapravo, egzistencija, na primer, crkve Svetog Stefana dobija, kao uostalom, i bilo koji snegom pokriven vrh Alpa, posle niza grafičkih i pikturnih intervencija, novo značenje, tako da potreba za prepoznavanjem ove vizuelne realnosti gubi u potpunosti svoj prvočitni smisao. Intelektualni napor da se od nečeg tako stvarnog (na primer, određena šuma ili breg) stvoriti druk-čija objektivnost dobija svoju realizaciju kroz sistem prividne lakoće formiranja novih odnosa i spojeva što, nesumnjivo, zbu-njuje ali i govori o onom usađenom nervu za punom transpozicijom ili prilagodava-njem sopstvenoj viziji.

Uporedno sa namerom prilagodavanja po-stojećih eksterijera svojim unutarnjim potrebama i razradivanjem sistema likovnih intervencija, Drago Prelog ostvaruje potpu-но novu ritmiku i konstrukciju oblika koji prelaze čak i najslobodniju interpretaciju motiva pretvarajući se u nešto sasvim drugo. U svemu tome postoji dobro prostudirani i vešt prilagođeni metod koji se mani-festuje kroz razgranati sistem vizuelnih skri-valica ispod bogate strukturalne potke ovih crteža, kolaža i grafika. Ostvarivanjem, u suštini prijatnih ugoda (poput onih pro-začnih i ljupkih japanskih crteža), ovaj sli-kaip daje prvenstvo konstruktivno shva-ćenom crtežu veštio zamaskiranom bujnom igrom prividne nefunkcionalnih i samo efektnih linija. Međutim, ovim razrađenim sistemom postavljanja optičkih varki i skri-valica, Prelog spretno uvlači i nezainteresovanog posmatrača u prave lavirinte ne-predvidljivih i konstantnih likovnih iznena-denja.

Miloš Arsić